

УДК 123.1+130.2

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.11>**Врайт Галина Яківна**

кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0003-3258-9705

Чумак Єгор Олександрович

студент кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-3957-8147

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ МАРКСИЗМУ ТА ДІАЛЕКТИЧНОГО МАТЕРІАЛІЗМУ

В запропонованій статті викладається власна оцінка вчення марксизму як філософського напрямку, що має певний філософський категоріальний апарат, яким основоположники цієї теорії оперували в спробах надати своїй концепції вигляду загальності та універсальності. Актуальність даної роботи обумовлена необхідністю переосмислити досвід філософського базису всіх лівих доктрин, що виходять з марксистських передумов, причому це переосмислення має особливий потенціал в умовах, нав'язаних сучасними формами інформування, комунікації та освіти, завдяки яким українське суспільство отримує доступ до більшого обсягу думок, ніж це було можливо за часів деспотизму марксистсько-ленінської доктрини, гарантією панівних позицій якої займалася компартія Радянського Союзу. На жаль, на пострадянському просторі практика філософської критики марксизму не розповсюджена так широко, як на Заході, оскільки сучасне філософське академічне середовище більшості країн колишнього СРСР складається в основному з охоронців марксистської світоглядної парадигми, що має значний вплив на вітчизняну філософію. Необхідно вивчати досвід реалізації марксистської програми із урахуванням властивих їй протиріч, проводячи тим самим десакралізацію спадщини Маркса і Енгельса з властивими їй деструктивними рисами. Це має стати загальною тенденцією української філософії, без якої держава не зможе увійти в епоху академічного вільнодумства і взаємоповаги, що культивується в сучасній Європі.

Метою цієї статті є дослідження базових понять і категорій марксизму та діалектичного матеріалізму з подальшою перевіркою їх наукової достовірності та відповідності формальним умовам логіки та філософського знання.

Поставлена проблема вирішувалась шляхом критичного аналізу творів основоположників марксизму Карла Маркса та Фрідріха Енгельса. В результаті дослідження було зроблено висновок, що марксизм не являє собою такої стрункої та строго наукової теорії, як того прагнули її розробники, чії помилкові судження та порушення філософських канонів демонструють неосвіченість та нечистоплотність мотивів обох мислителів.

Ключові слова: марксизм, Маркс, Енгельс, Гегель, діалектичний матеріалізм, закони діалектики, матерія, розвиток, свідомість.

Вступ. Марксизм як філософський, науковий і соціально-політичний рух зародився в Європі середини XIX століття в умовах передреволюційного напруження, коли майже кожна держава континенту повною мірою відчула на собі наслідки народного волевиявлення, доведеного до вищого градусу радикалізму; це призвело до встановлення реакційного і консервативного порядку у всій Європі, що неабияк драгувало найбільш енергійний та політично активний клас громадян. Тодішнє молоде покоління революціонерів, врахувавши досвід Великої Французької революції, епохи терору, правління Наполеона Бонапарта і нищівної поразки Франції

в останніх війнах, стало сприймати декларації філософів Просвітництва як пережиток, що має лише ідейну цінність. Для розпалювання нової, більш потужної революції були потрібні зовсім інші підстави, які зводили б нанівець будь-які спроби їй протистояти. Пошуком такої підстави займалися марксистки. Сформований в умовах бурхливого економічного зростання, динамічних геополітичних подій і наукових інновацій марксизм позиціонувався його фундаторами як вчення, що обіймає собою всі прояви як людської практики, так природних процесів і описує їх закономірності в загальній, діалектичній взаємодії протилежностей, частин і цілого, минулого і сьогодення. Формуючи певний універсум, де все суще матеріально обумовлене і пов'язане, марксизм пропонує радикальну перспективу нового наукового світогляду, що викликає інтерес і сьогодні.

Для вітчизняної філософії критичний огляд марксистської філософії – це новий напрямок, який тільки починає розвиватись. Так серед відомих українських філософів-критиків марксизму виступають М. Попович («Філософія свободи») та В. Єрмоленко («Плинні ідеології»), котрі приділяли увагу філософсько-політичним засадам поглядів Маркса та Енгельса. Серед іноземних філософів, які заперечували правильність марксистської парадигми можна виділити М. Вебера («Протестантська етика і дух капіталізму») та О. фон Бем-Баверка («До завершення марксистської системи»), які критикували марксизм з економічної точки зору, а також К. Поппер («Відкрите суспільство та його вороги»), Ф. фон Хаєк («Дорога до рабства»), Р. Скрутон («Дурні, шахраї та палії: мислителі нових лівих»), І. Берлін («Дві концепції свободи») та В. Шамшин («Філософія крадіжки: анти-марксизм»), котрі критикували марксизм як тоталітарну ідеологію.

Мета та завдання. Метою цієї статті є дослідження базових понять і категорій марксизму та діалектичного матеріалізму з подальшою перевіркою їх наукової достовірності.

Для реалізації поставленої мети було визначено наступні завдання:

- 1) виявити філософські витоки марксизму;
- 2) співставити та порівняти в загальному вигляді філософські системи Гегеля і Маркса;
- 3) проаналізувати визначення основних понять діалектичного матеріалізму;
- 4) продемонструвати обмеженість та помилковість умовиводів Енгельса з філософської точки зору.

Результати дослідження. Марксизм у своєму ортодоксальному вигляді, неспотвореному ревізіонізмом Едуарда Бернштейна і більшовицькими нововведеннями Леніна, формувався з духу, що панував у першій половині XIX століття – духу юнацької непокори і максималізму, що виник з переконаності в крихкості традиційних суспільних, культурних, політичних і економічних форм. Молодість була символом, голосом і душею тієї епохи: численні молодіжні гуртки і союзи філософської та політичної діяльності провокували революційні перетворення по всій Європі, мотивуючи свої дії неприродністю авторитаризму загальних традицій. Досвід Французької революції продемонстрував, що все іменоване абсолютним, насправді не має під собою нічого абсолютного, що будь-які феномени, факти і процеси, які раніше визначалися як вічні та сакральні, можна і потрібно тлумачити як підпорядковані здібностям людини до практичного перетворення реальності. Держава, релігія, право, мистецтво, мораль в період занепаду авторитетів і вигорання загальнолюдських цінностей починають переосмислюватися і трансформуватися в форми більш відповідні духу епохи.

Ключовою подією для виникнення такої парадигми була розробка Гегелем своєї філософської системи, яка повинна була об'єднати і викласти всі загальнонаукові категорії людського мислення і показати в становленні і взаємозумовленості їх одне одним, тим самим розкриваючи багатство і невичерпність розумного і духовного потенціалу людини. Працюючи над такими своїми видатними творами як «Феноменологія духу», «Наука логіки» «Енциклопедія філософський наук», Гегель мав на меті описати *граматику розуму*, охоплюючи агрегат його визначень в повному обсязі, зі своїми правилами і канонами, де загальні форми думки виникають одна з одної в безперервному процесі споглядання і рефлексії, завдяки чому свідомість збагачує сама себе з власних пізнавальних форм. Згідно Гегеля, причиною безперервного процесу формоутворення духу

є суперечливість двох розумових визначень, несумісність яких долається (знімається) розумом; за допомогою *синтезу* конфліктуючих визначень виникають нові визначення, тим самим збагачуючи інструментарій і матеріал пізнання. Таким чином дух постає динамічним суб'єктом, який прагне охопити всю мислиму реальність, ототожнитися зі Всесвітом – стати Абсолютним духом.

Матриця філософії Гегеля в руках Маркса і Енгельса – основоположників комунізму – піддалась радикальним змінам: надихнувшись думками Людвіга Фейєрбаха, пізнавальна активність духу, якою дорожив Гегель, молодими комуністами була перетворена в матеріалістичний сурогат, наслідком чого стало пониження людського духу до рівня тині її тілесних потреб; єдиною здатністю людини є лише адаптація до матеріальних обставин, а дії свідомості строго детерміновані зовнішніми процесами, над якими суб'єкт не має влади. Маркс і Енгельс в стараннях знайти тверде обґрунтування власних соціально-політичних переконань, посилили матеріальний фактор, повністю відчужуючи суб'єкт і ставлячи свідомість на рівень більш розвиненої матерії з усієї існуючої матерії. З точки зору марксистів, усунення класових протиріч закладено в самому базисі економічного існування людини, яке визначає форми її подальшої діяльності і знаходиться в стані перманентного руху. Але перед марксистами постає важлива проблема: як пояснити цей рух на самому фундаментальному рівні? Як довести необхідність багатовікового класового протистояння, підсумком якого має бути неминуче настання епохи загальної рівності?

Відповіді на ці питання марксистки формують в дусі свого часу, коли позитивізм і дарвінізм з їх тезою про загальну еволюцію матерії і суспільства знаходять схвальний відгук в інтелектуальному середовищі тодішньої Європи. Сприймавши цей дискурс, молоді комуністи звертали його в гегельянську матрицю, що дозволяла показати процес еволюції як закономірний процес руху матерії. Звертаючись до численних свідчень природи і наукових відкриттів того часу, Фрідріх Енгельс засновує науковий напрям в контексті марксизму і називає його діалектичним матеріалізмом; це нове знання було покликане відшукати внутрішні закономірності всіх явищ природи, людини і суспільства. Однак необхідно усвідомлювати спекулятивність цього підприємства, оскільки мова тут йде не про простий науковий інтерес, а цілеспрямоване формулювання головної ідеологічної потреби – безальтернативності та апіорності. Будь-яка ідеологія шукає деяке універсальне обґрунтування або першопринцип, що ріднить її з релігією: якщо релігія виводить свої догмати і закони з надчуттєвого світу, то ідеологія звертається не до трансцендентних сутностей, а до емпіричних, відчутних фактів.

У своїх численних статтях, які згодом увійдуть до збірки під назвою «Діалектика природи», Енгельс підготував філософський і природознавчий базис для формування вже історичного матеріалізму і комуністичної політекономії, викладом яких більш детально займатиметься Маркс. Головна мета Енгельса – переосмислення гегелівської діалектики, пристосування її до матеріалістичних підстав. Ставлячись, в цілому, комплементарно до особистості Гегеля і його філософського внеску, Маркс і Енгельс наполягали на необхідності перевернути його діалектику «з голови на ноги», про що Маркс пише в передмові до «Капіталу»: «Містифікація, що її зазнає діалектика в руках Гегеля, ні в якому разі не пошкодила йому першому вичерпно й свіdomо викласти її загальні форми руху. Діалектика в нього стоїть на голові. Треба її повернути й поставити на ноги, щоб вилуцтити раціональне ядро з містичної шкарлупи» [2, с. 88].

Необхідно зауважити, що ніхто так напористо не займався «містифікацією» філософії Гегеля як младагегельянці і Маркс з Енгельсом зокрема, які бачили в гегелівському понятті Абсолютного духу релігійний пережиток і ототожнювали його з якоюсь божественною сутністю; саме з цього упередження виникає помилкова думка про панлогізм і історизм гегелівської системи духу, крізь які вона по сьогоднішній день оцінюється і вивчається. Стараннями младагегельянської пропаганди, як лівої, так і правої, філософія Гегеля майже завжди сприймається як виклад теологізованої логіки або логізованої теології, але аж ніяк не загальної граматики розуму, яку Гегель дійсно мав намір розробити, переслідуючи мету продемонструвати розвиток одиничної людської свідомості до загального наукового рівня.

Енгельс зазначав, що діалектика «є наука про загальні закони руху і розвитку природи, людського суспільства і мислення» [4, с. 131]. Слід зазначити, що категорії «рух» і «розвиток» не були

чітко визначені ні Енгельсом ні Марксом, що явно віддаляє вчення обох від наукової строгості. Загальноприйнятим розумінням категорії *розвитку*, з яким погоджувався, зокрема, Ленін вважається наступне: «*Розвиток* – незворотна, закономірна і спрямована *зміна*» [3]. Категорію *руху* Енгельс формулює наступним чином: «*Рух*, що розглядається в найзагальнішому сенсі слова, тобто, розуміється як спосіб існування матерії, як внутрішньо властивий матерії атрибут, обіймає собою всі *зміни* і процеси, що відбуваються у Всесвіті» [4, с. 362]. Звідси стає зрозумілим, що рух, по суті, є проявом якої б то не було зміни. З урахуванням цього пояснення, не порушуючи законів формальної логіки, поняття розвитку можна сформулювати наступним чином: «*Розвиток* – це незворотний, закономірний і спрямований *рух*». При детальному розгляді цього визначення відчувається дивність його побудови, що є наслідком застосування софістичного прийому, згідно якого аналітичне судження видається за синтетичне. Незворотність є невід’ємним атрибутом руху, оскільки рух – це процес, а будь-який процес відбувається в часі, але оскільки час незворотній, то і рух, відповідно, не може бути зворотнім. Спрямованість є такою ж обов’язковою властивістю руху, як і незворотність: будь-яке тіло, що знаходиться в рухомому стані, набуває певного вектору, при чому, в цьому відношенні, параметри самого тіла не мають значення – навіть молекула, що зазнає броунівського руху, має спрямованість, хоч би вона і змінювалась з колосальною частотою. Закономірність також невіддільна від будь-яких форм руху, оскільки свідчення свідомості (простіше кажучи – досвід) щодо руху визначає його як зміну, мислиму з його причиною відповідно до закону причини і наслідку, тобто будь-який рух чи зміну, яких зазнає та чи інша форма субстанції, відповідають апріорним умовам досвіду чистого розуму, як це було сформульовано Іммануїлом Кантом у його другій аналогії досвіду, яка стверджує: «Досвід можливий тільки через уявлення про необхідний зв’язок сприйнятих» [1, с. 148]; звідси випливає, що закономірність є невід’ємний атрибут руху і зміни взагалі, і судження «рух є закономірним» є аналітичним.

Проаналізувавши марксистське визначення розвитку, очистивши його від аналітичних конструкцій, в результаті виходить наступне визначення розвитку: «*Розвиток* – це *рух*», але оскільки, згідно Енгельса, рух обіймає собою всі зміни у Всесвіті, то справедливим буде наступне твердження: «*Розвиток* – це *зміна*». Таким чином, центральні поняття діалектичного матеріалізму – поняття розвитку і руху – насправді не мають істотної відмінності і обидва позбавлені яких би то не було специфічних властивостей, оскільки є синонімами одного і того ж явища – зміни. В такому випадку буде доречний наступне питання: як можна розраховувати на успішну побудову такого суворого наукового проекту як діалектичний матеріалізм, коли в його основу покладено поняття довільної зміни, яке, за бажанням, можна тлумачити як розвиток? Чи є точною та наука, чий визначення мають таку невизначеність, що розчиняються одне в одному, роблячи базис такої науки хитким та слабким?

В ідеалістичності гегелівської системи Енгельс помічав головний її недолік: позиціонування свідомості як первинної реальності по відношенню до зовнішнього світу. Перевернути діалектику Гегеля з голови на ноги, в розумінні Маркса і Енгельса, означає типове матеріалістичне кліше: поставити свідомість, що розвивається (бо в розумінні Гегеля свідомість – це замкнений в-собі-і-для-себе дух, що постійно перебуває в стані розвитку), в один ряд з рештою матерії лише як специфічну форму її прояву; тобто, буття визначає свідомість, але не навпаки. Однак в цьому постулаті, фундаментальному для всього матеріалістичного напрямку філософії, має місце бути одна важлива обставина, яка дискредитує його зсередини. У розумінні матеріалістів, буття – це якась зовнішня субстанція, що не потребує свідомства суб’єкта для того, щоб просто мати місце в світі, навіть якщо в цьому світі свідомість у вигляді суб’єкта, що пізнає, ніяк не представлена. Помилка такої точки зору полягає в тому, що буття не може являтися об’єктом можливого пізнання або самістю як такою; буття є визначенням розсуду, що забезпечує можливість досвідного пізнання і є надбанням людської свідомості. Маркс і Енгельс вважали, що їм вдасться проникнути по той бік свідомості з метою засвідчити там об’єктивну реальність, що забезпечує свідомість матеріалом осмислення, але не звернули уваги, що ця дія сама є актом свідомості. Будь-яке визначення, думка, оцінка є фактом свідомості, який завчасно передбачає присутність буття як невід’ємної категорії розсуду, що забезпечує багатство пізнання.

Таким чином, матеріалістична підстава марксистської діалектики про первинність буття по відношенню до свідомості є типовим паралогізмом – логічною помилкою, коли внутрішньо властивим розсуду визначенням або ідеям розуму (в кантіанському сенсі) приписується характер зовнішньої субстанції – того, що знаходиться поза суб'єктом пізнання; подібним паралогізмом Іммануїл Кант вважав положення раціональної психології про пізнаваність душі. Марксистки ж, замість того, щоб врахувати зауваження Канта, проігнорували відкриття видатного вченого.

Оскільки Енгельс позиціонував закони діалектики як сформульовані Гегелем, але застосовані на матеріальній основі, виходячи з процесів природи та історії, буде доречно розглянути, що під цими трьома законами розумів сам Енгельс і те, яке насправді «застосування» вони мали в системі Гегеля, звідки Енгельс ці закони запозичив. На думку Енгельса, закони діалектики – це виведені з природних процесів принципи, що визначають розвиток матерії в усіх її проявах.

Першим законом діалектики Енгельс проголошує закон переходу кількості в якість і навпаки: «У природі якісні зміни – точно визначеним для кожного окремого випадку способом – можуть відбуватися лише шляхом кількісного додавання або кількісного зменшення матерії або руху» [4, с. 357]. За словами Енгельса, виклад цього закону він зустрів у першій частині «Науки логіки» Гегеля, присвяченій вченню про категорію міри. У своєму розгляді категорії міри Гегель виходив з визначення специфічної (довільної) кількості, зміна якої призводить до визначення специфічної міри. Ні про який перехід кількості в якість і навпаки мови не йде. Згідно Гегеля, міра являє собою якісно визначену кількість або кількісно визначену якість. Визначення міри не мислимо без категорій кількості і якості, котрі можуть розглядатися окремо тільки абстрактно, але в дійсності кількість і якість іманентно (невідривно) з'єднані: *один* атом, *три* краплі, *десять* книг. Якщо з посудини видаляти по краплі води, то в підсумку посудина спорожніє, але це не означає, що кількість перейшла в якість: з посудини просто *зняли всю міру* води. Іншою важливою проблемою розглянутого закону є та обставина, що на практиці, без попередньої перевірки, неможливо визначити, в яку *саме* якість перетворюється деяка кількість, а також апіорі не ясно по досягненню якої міри кількість перейде у заздалегідь відому якість. Закон переходу кількості в якість не несе в собі особливої значущості в області наукового пізнання, оскільки в застосуванні до досліджень природи він має місце лише як абстрактна схема перевірки вже відомих процесів.

Наступний закон діалектики Енгельс вважає найважливішим і основним в плані розвитку матерії. Енгельс пропонує досить дивне формулювання цього закону – закон взаємного проникнення протилежностей одне в інше. Подолання протиріч як рефлексивних визначень розуму, так і окремих сприйнятів у спогляданні – головний принцип гегелівської діалектики, що забезпечує процес формоутворення свідомості. Протилежності, будучи невід'ємними елементами того чи іншого об'єкту пізнання, обумовлюють існування цього об'єкту, роблять його доступним для свідомості. Відсутність протилежностей в об'єкті – ознака його неіснування (але не буття, оскільки «буття» і «існування» – два різних визначення).

Розуміння Енгельсом природи протиріч є помилковим з точки зору загальної логіки формулюванням: протилежності за самою своєю суттю не можуть проникати одне в друге (плюс не може проникнути в мінус, холод – в спеку, а буржуа – в пролетаря), а їх присутність, взаємозв'язок і взаємообумовленість можуть бути встановлені лише свідомістю за допомогою відповідної категорії розсуду. З метою подолання абсурдності звучання формулювання Енгельса, подальшим поколінням марксистів другий закон був названий законом єдності і боротьби протилежностей, що не вирішує наявну проблему, але породжує нову: як одна нежива матерія може *боротися* з іншою неживою матерією, при чому боротися не на життя, а на смерть? Насправді, це не більше ніж поетичний вигук, який, до того ж, звучить несумісно в контексті застосування щодо природних явищ. З точки зору здорового глузду, якщо пролетарія ще можна стравити з буржуа як дві протилежності, то позитивно заряджене ядро атома не може «боротися» з негативно зарядженими електронами. Твердження Енгельса про те, що будь-які сили природи – електромагнетизм, механіка, динаміка – мають протидію – це не більше ніж вирваний з контексту третій закон Ньютона, розширений в масштабах всіх сил та об'єктів природи, безвідносно

їх *реального* прояву. Наводячи приклади дії цього закону в області природи, Енгельс не знаходить протилежності силі тяжіння, оскільки в динаміці «сили відштовхування» не існує взагалі. До того ж, цей закон ставить під сумнів сенс класової боротьби: будь-яка система має протилежності, що намагаються подолати одна одну; суспільство, будучи складною системою, так само, згідно марксистів, має протилежності у вигляді класу гнобителів і класу пригноблених. Намагатися подолати такий порядок (досягти умовного «комунізму») означає йти проти природного закону, який вимагає від суспільства присутності протилежних сил – пана і раба, наглядача і ув'язненого, буржуазію і пролетаріат.

Останній закон діалектики Енгельс називає законом заперечення заперечення, духом якого, за словами самого Енгельса, просякнута вся філософська система Гегеля. На ділі ж, цей закон, крім простоти свого формулювання не має під собою ніякого іншого сенсу – тільки пусте заперечення. У контексті ж діалектики Гегеля, момент заперечення – це не просто перехід від одного визначення до іншого з подальшим забуванням першого. Заперечення по Гегелю – це просування зі *зняттям*, подолання суперечливості двох протилежних категорій в третій, більш складній категорії, при чому пара складових категорій *не зникає*, не розчиняється в новоотриманій категорії, а *закріплюється* у свідомості, залишаючись таким самим необхідним елементом мислення і пізнання.

В основі діалектичного матеріалізму покладена фундаментальна помилка: Гегель розробляв свою діалектику як метод для його специфічного застосування в контексті інтелектуалізації свідомістю навколишнього світу; у свою чергу Енгельс, замість того, щоб розробити власну матеріалістичну діалектику, грубо видирає деякі тези, поняття і категорії гегелівської філософії із супроводжуючого їх контексту і застосовує до матеріального світу, називаючи це законами діалектики, що є грубим порушенням і, за сумісництвом, ознакою творчої бідності і безсилля діалектичного матеріалізму, який змушений недбало запозичувати свої визначення зі сторонніх систем, порушуючи при цьому загальні канони логіки і філософії.

Висновки. На основі проведеного дослідження, проаналізувавши основні поняття і положення діалектичного матеріалізму, можна заявити, що марксизм як світоглядний, квазінауковий агрегат являє собою яскравий приклад системного виродження філософського мислення. Це не дивно, враховуючи той факт, що діалектичний матеріалізм було розроблено саме для того, аби відшукати наукове підґрунтя для деякого, заздалегідь сформованого концепту, тим самим породжуючи ідеологію. Будь-яка ідеологія шукає своєю основою матерію, до якої застосовують як історично усталені, так і специфічно синтезовані філософські категорії. Спільним же знаменником такого задуму є спекулятивність і мімікрія під точність і універсальність наукового пізнання. Це, власне, і є причиною непримиренних протиріч всередині будь-яких ідеологічних систем і загального марксизму зокрема, – фундаментальне філософське положення про несуперечливість розуму самим з собою, яке описували видатні філософи, починаючи від Парменіда і закінчуючи Кантом, марксистки грубо проігнорували, логічним наслідком чого стала змістовна заплутаність, тавтологічність, абстрактність і архаїчність їх понятійного апарату, кількісно багатого, але такого, що в смисловому відношенні не витримує критики; той спосіб Західного, науково-раціонального мислення, який розвивали і вдосконалювали багато поколінь вчених і філософів, марксистами був скинутий до рівня примітивізму давньогрецьких натурфілософів-досократиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кант І. Критика чистого розуму. Київ: Юніверс, 2000. 504 с.
2. Маркс К. Капітал / пер з нім. Д. Рабіновича і С. Трикози. Харків: Партвидав «Пролетар», 1933. 948 с.
3. Сегеда С.А. Методологічні основи категорії «розвиток»: філософський аспект. *Економічна наука*. 2018. № 10. С. 14–22.
4. Marx K., Engels F. Marx & Engels Collected Works. Vol 25. / edited by Cohen J., Cornforth M., Dobb M. London: Lawrence & Wishart, 2010. 774 p.

REFERENCES

1. Kant I. (2000) Krytyka chystoho rozumu. [Critique of Pure Reason]. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
2. Marks K. (1933) Kapital [Capital]. Kharkiv: «Proletar» [in Ukrainian].
3. Sehedra S.A. (2018) Metodolohichni osnovy katehorii «rozvytok»: filosofskyi aspekt. [Methodological foundations of the «development» category: a philosophical aspect]. Ekonomichna nauka. 2018. № 10 [in Ukrainian].
4. Marx K., Engels F (2010). Marx & Engels Collected Works. Vol 25. London: Lawrence & Wishart. 774 p.

Wright Halyna Yakivna

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor at the Department of Philosophy, Sociology and Management of Socio-
Cultural Activities
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3258-9705

Chumak Yehor Oleksandrovyh

Student at the Department of Philosophy, Sociology and Management of Sociocultural Activity
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3957-8147

PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPTUAL APPARATUS MARXISM AND DIALECTIC MATERIALISM

In the proposed article, the authors presents their own assessment of the teaching of Marxism as primarily a philosophical direction that has a certain philosophical categorical apparatus, which the founders of this theory used in an attempt to give their enterprise the appearance of generality, universality, that is, the a prioriness of a strict scientific construction. However, since the founding fathers of communism cared more about the socio-economic-political structure of their theory than the philosophical one, they gave philosophy itself a secondary role as a handmaiden, which ensures the completeness of the working definitions, with the help of which the rules and laws of the Marxist dialectic of natural science were formed; hence many contradictions have arisen which invalidate many of the dialectical and "scientific" postulates of Marxism, and these contradictions will be set forth in further study.

This work arose from the need to rethink the experience of the philosophical basis of all left-wing doctrines based on Marxist premises, and this rethinking has a special potential in the conditions imposed by modern forms of information, communication and education, thanks to which Ukrainian society gains access to a greater volume of opinions, than was possible during the despotism of the Marxist-Leninist doctrine, whose dominant position was guaranteed by the Communist Party of the Soviet Union. Unfortunately, in the post-Soviet space, the practice of philosophical criticism of Marxism is not as widespread as in the West, since the modern philosophical academic environment of most countries of the former USSR consists mainly of guardians of the Marxist worldview paradigm, which has a significant influence on domestic philosophy. It is necessary to study the experience of the implementation of the Marxist program taking into account its inherent contradictions, thus carrying out the desacralization of the legacy of Marx and Engels with its inherent destructive features. This should become a general trend of Ukrainian philosophy, without which the state will not be able to enter the era of academic free-thinking and mutual respect cultivated in modern Europe.

The problem was solved by critically analyzing the works of the founders of Marxism, Karl Marx and Friedrich Engels. As a result of the research, it was concluded that Marxism does not represent such a neat and strictly scientific theory, as its developers worried about, whose erroneous judgments and violations of philosophical canons demonstrate the ignorance and impurity of the motives of both thinkers.

Key words: Marxism, Marx, Engels, Hegel, dialectical materialism, laws of dialectics, matter, development, consciousness.